

Traduceri

Hristos veșnicul Tao (Christ the Eternal Tao),

by Hieromonk Damascene Christensen

Traducere, drd. Andrei DÂRLĂU

Nota traducătorului

În marile religii ale lumii există adevăruri care s-au păstrat din Revelația primordială – noțiuni, concepte ce conțin un sâmbure din descoperirea originară pe care Dumnezeu a dat-o lui Adam și Evei, descoperire pe care protopărinții omenirii au păstrat-o și după Cădere.

Desigur, noi nu putem judeca pe nimeni. Dumnezeu este Singurul Care cunoaște inimile oamenilor și îl poate judeca pe fiecare, creștin sau nu, după criteriile dreptății Sale. Dar, în timp ce ne afirmăm cu hotărâre, fără echivoc, credința fermă în învățătura ortodoxă și universalitatea ei, este legitim și necesar să încercăm să înțelegem din fiecare religie ceea ce are ea valoros și peren. Lipsesc însă lucrări temeinice care să explice aceste religii în lumina învățaturii creștine, și mai ales din perspectivă ortodoxă.

Este tocmai ceea ce face Ieromonahul Damaschin Christensen care, în cele 550 pagini ale voluminosului său tratat

*Hristos veșnicul Tao (Christ the Eternal Tao)*¹, întreprinde o excepțională interpretare a uneia din marile religii ale omenirii – Taoismul – pe temeiul învățaturii patristice și al predaniei Bisericii Ortodoxe.

Reamintim cititorilor că autorul (numele său în engleză este Damascene Christensen, el fiind american de origine daneză) – nu este altul decât biograful Părintelui Serafim Rose, cel ce a scris *Not of This World. The Life and Teaching of Fr. Seraphim Rose*, binecunoscută la noi în traducerea românească *Viața și opera Părintelui Serafim Rose*.

În prefața acelei biografii autorul mărturisește: „Am fost fiu duhovnicesc al Părintelui Serafim Rose, întorcându-mă prin el la dragostea pentru Iisus Hristos. Și eu voiam ceva mai adânc decât oferea lumea de suprafață – și creștinismul fără adâncime – din jurul meu. Dacă Părintele Serafim nu mi-ar fi arătat singura cale adevărată – retezând toate împiedicările conștiinței noastre apusene cu spada aprinsă a suferinței sale pentru Adevăr – aș trăi și eu, ca mulți dintre cei de o seamă cu mine, o viață fără nici un scop, de liniștită deznădejde... Când stăteam lângă sicriul Părintelui Serafim, în biserica simplă a mănăstirii sale, văzând strălucirea cerească a chipului său adormit, am vărsat lacrimi de recunoștință, mulțumindu-i că-mi dăruise Adevărul – piatra de mare preț pentru Care merită să dai toate cele din lumea aceasta.”²

Ieromonahul Damaschin Christensen a primit taina preoției în 1995 în Rusia și trăiește de peste 25 ani viață călugărească în pădurile din California și Alaska. Este redactorul revistei *Cuvântul Ortodox (The Orthodox Word)* și a editat peste 30 volume de spiritualitate ortodoxă.

Mai trebuie menționat că, înainte de a intra în obștea monahală de la mănăstirea *Sf. Gherman din Alaska*, întemeiată de

¹ Hieromonk Damascene Christensen, *Christ the Eternal Tao*, calligraphy and seals by Lou Shibai and You Shan Tang, Valaam Books, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 2004.

² Damascene Christensen, *Viața și opera Părintelui Serafim Rose*, trad. Constantin Făgețan, București, Ed. Sophia, 2005, p. 6.

Părintele Serafim Rose la Platina în California, și de a deveni urmașul și continuatorul lucrării acestuia de răspândire a ortodoxiei în Statele Unite ale Americii (și nu numai), Ieromonahul Damaschin a fost sinolog³.

Aceasta explică înaltul nivel științific al lucrării sale și temeinicia argumentelor aduse de el în sprijinul ideii că în antichitate, înainte de a deveni un politeism, **taoismul era monoteist**. Evitând obișnuitele capcane ale sincretismului religios, autorul demonstrează, cu har și erudiție, că sensurile lui **Tao** (sau *Dao*), noțiunea centrală a religiei vechilor chinezi, se suprapuneau perfect celor ale **Logos**-ului creștin.

Redăm aici în versiune românească două din capitolele părții a doua a acestei cărți (*Desfășurarea revelației lui Tao în istoria omenirii*), cele mai relevante pentru acest demers, unic din câte știm, ce vizează o înțelegere ortodoxă a uneia din cele mai vechi religii ale omenirii, respectiv a uneia din cărțile ei de căpătâi, *Dao De Jing*.

Pe lângă interesul evident pe care cartea îl poate avea pentru un chinez ce capătă astfel acces la învățătura creștină direct prin intermediul propriei sale religii ancestrale, ea poate fi utilă și unor români tentați să caute în religiile orientale adevărul pe care nu l-au putut primi din propria lor tradiție ortodoxă, dar după care sufletul lor însetează. Se știe că mulți tineri în special preferă să se lase ademiniți de exotismul tradițiilor Asiei mai curând decât să aprofundeze o spiritualitate ortodoxă privită doar superficial. Aici vor descoperi că, la nivel de adâncime, și acele religii trimit tot către Hristos – Dumnezeu cel unic, sălășluit trupește printre noi – și Revelația Sa.

Aceasta însă – trebuie spus foarte limpede – nu înseamnă că învățătura celorlalte religii ar fi în sine mântuitoare. Nu este nicidecum acesta mesajul Părintelui Damaschin. Înseamnă doar că ele pot conține elemente valoroase, care merită studiate și care ne pot ajuta să înțelegem mai bine alte culturi, în contextul unei

³ *Sinologia* este știința care se ocupă cu studiul istoriei, limbii, literaturii și culturii poporului chinez.

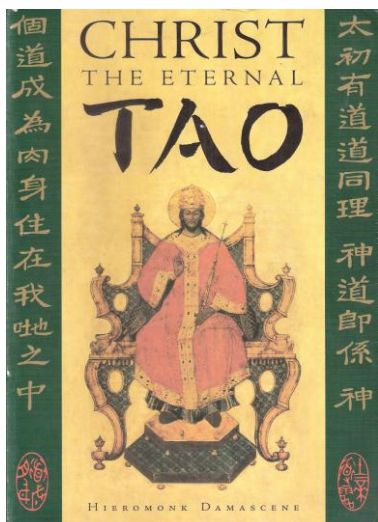

lumi tot mai pluraliste. În această lume tot mai globală, Ortodoxia nu are a evita dialogul cu celelalte religii și culturi, ci a-și mărturisi adevărul universal și a ști la rândul ei să le interpreteze pe acestea prin prisma propriei tradiții patristice. Așadar, nu izolare față de ceilalți și ignorare a valorilor lor, ci mărturisire fără complexe, în cunoștință de cauză.

Pentru transliterarea termenilor chinezi în alfabet latin am ezitat mult dacă să recurg la metoda modernă de transliterare fonetică, *pinyin*, adoptată azi în întreaga lume, inclusiv în China. Dar am decis să păstrez sistemul mai vechi, Wade-Giles, folosit de autor în originalul în limba engleză, pentru a fi fidel versiunii-sursă. În această formă, Lao Zi apare ca Lao Tse, iar *Dao De Jing* ca *Tao Teh Ching*. Îi rog pe cei familiarizați cu transliterația *pin yin* să-mi ierte această alegere, dictată de dorința de a trăda cât mai puțin versiunea originală. De asemenea, posibilitățile editoriale restrânse nu mi-au permis deocamdată să reproduc în textul românesc unele ideograme chineze ce corespund termenilor invocați, ideograme ce apar în originalul englez.

Notele de subsol reproduc exact notele autorului din versiunea originală. Am păstrat inclusiv marcarea lor de către autor uneori prin numere, alteori prin asteriscuri. Cele câteva note ale traducătorului sunt marcate tot prin asterisc, dar specificate prin „*n. tr.*” Pentru a ușura consultarea notelor le-am plasat în subsolul paginii, deși în original sunt toate grupate la sfârșitul cărții.

Andrei Dîrlău

Coperta originală a cărții

„La început a fost Tao și
Tao era la Dumnezeu și Dumnezeu
era Tao...

... și Tao S-a făcut trup
și S-a sălășluit între noi”

(Evanghelia după Ioan, 1:1, 14),
(versiunea în limba chineză)

CAPITOLUL I: ÎNDEPĂRTAREA DE CALE

1. SIMPLITATEA NEPRIHĂNITĂ

La început omul a fost creat într-o stare de simplitate neprihănită, de conștiință pură. Gândurile și amintirile sale nu erau diversificate și fragmentate cum sunt azi, ci erau simple și unitare¹. El nu cunoștea împrăștierea minții. Deși era mai înțelept decât orice om din ziua de azi, era în același timp într-o stare de nevinovăție, precum un copil, și în această stare trăia într-o comuniune personală adâncă cu Dumnezeu *Tao* / Logosul și cu restul creației, având un dialog duhovnicesc cu aceasta.

Fiind într-o atât de strânsă comuniune cu Dumnezeu, omul primordial participa direct la Energiile Ncreate ale lui Dumnezeu, pe care le experia ca o Lumină Dumnezeiască negrăită, inefabilă, ce-i pătrundea întreaga făptură. Era ca și

¹ Sf. Grigore Sinaitul, în *Filocalia*, vol. 4, p. 222. Pr. Serafim Rose, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, pp. 483-87.

înveșmântat în această lumină².

Omul începuturilor avea conștiință de sine; adică era conștient de un „eu”, de faptul că era o creatură unică, înzestrată cu libertate de voință. „Creat după chipul lui Dumnezeu”³, el avea un suflet nemuritor, ce putea năzui veșnic să sporească în asemănarea cu Creatorul său. Toate acestea îi dădeau simțul său aparte de *persoană*.

Totuși, spre deosebire de oamenii de azi, el nu avea un sentiment al *individualității*. Prin aceasta înțelegem că nu trăia cu iluzia că, în calitate de persoană unică, și-ar fi fost suficient sieși. Deși dăruit cu libertate, totuși nu avea simțământul fals că ar exista liber de orice altceva, că ar fi nedeterminat. Nu avea conștiința de a fi un sine separat, izolat, ci trăia strâns legat de Dumnezeu într-o comuniune de iubire, și unind cu el în iubire întreaga creație. Întrucât nu avea gânduri împărțite, ci doar o conștiință simplă, curată, el nu se identifica pe sine însuși cu astfel de gânduri, cum facem noi azi. Și întrucât nu era ispitit și rob de simțurile sale, el nici nu se identifica pe sine însuși cu trupul său fizic, așa cum facem noi azi. Astfel, din aceste pricini, putem spune că, deși era o persoană înzestrată cu conștiință de sine, era cu adevărat *lipsit de egoism*.

Câtă vreme era încă în această stare de simplitate neprihănită, omul se comporta totdeauna potrivit firii sale: atât potrivit propriei sale firi omenești, cât și potrivit firii comune a întregii creații. Aceasta înseamnă că el se purta doar potrivit Principiului ordonator, conducător, al întregii firi, sau naturi: *Tao / Logosul*. Voința sa, creată pură de Dumnezeu, urma Logosul / Tao în toate lucrurile – nu din necesitate, ca celelalte făpturi, ci în mod liber, din iubire. Voința sa liberă îl făcea unic printre toate făpturile, deși nu separat de ele. Această calitate a libertății nu doar dădea posibilitatea însușirii sale de a fi o persoană umană unică; ci era și o parte a ceea ce-l făcea să fie „după chipul lui Dumnezeu”.

Întrucât Dumnezeu e liber, și omul e de asemenea liber. Dar

² Sf. Grigore Palama, în *Filocalia*, vol. 4, p. 377.

³ Cf. *Facerea* 1:26.

între Dumnezeu și om rămânea o deosebire fundamentală. Dumnezeu Își este întru totul suficient Sineși: există prin Sine și de Sine stătător, e nedeterminat, necondiționat de nimic, fără a avea nevoie de nimic. El este Posibilitatea absolută. Omul, pe de altă parte, e condiționat de chiar faptul că a fost adus la existență nu de către el însuși. Însăși existența sa clipă de clipă – nu doar creația sa – e dependentă de Dumnezeu. Caracterul existenței sale e determinat de propria sa fire omenească, dată de Dumnezeu, și de natura comună a ordinii create din care și el face parte. El are puțința de a-și alege în mod liber acțiunile, în cadrul acestei existențe determinate, condiționate. Dacă alege să acționeze potrivit firii, și deci potrivit Logosului (Tao) Care ordonează firea, totul va merge bine. Dar dacă nu se comportă firesc, iese din armonia atât cu Logosul (Tao), cât și cu firea, și astfel ajunge să se împotrivescă chiar Celui ce-i determină existența.

Atâta vreme cât omul, în conștiința sa de sine, rămâne în înțelegerea smerită că *el nu există de la sine, că nu e nimic prin sine însuși*, el va face ceea ce-i este firesc. Și o va face în mod liber și în același timp de la sine – adică *spontan*, deoarece *voința sa liberă* se va alinia în chip natural firii, fără a trebui să se oprească și să cântărească ceva.

Când însă omul începe să nutrească iluzia auto-suficienței, el devine un “eu” în sensul modern al cuvântului: un individ ce dorește lucruri pentru el însuși și se opune altor indivizi.

Dacă aceasta era consecința posibilă a libertății omenești, de ce Dumnezeu a îngăduit-o? A făcut-o pentru a îngădui iubirea. Iubirea trebuie să fie dăruită liber; ea nu poate exista fără libertate. Dacă Dumnezeu n-ar fi înzestrat firea umană cu această însușire, lumea ar fi un tărâm rece, impersonal, în întregime programat.

2. CĂDEREA PRIMORDIALĂ

Când omul, folosindu-și greșit voința liberă, s-a îndepărtat pentru prima oară de Dumnezeu (sau Calea *, *Tao*), el și-a stricat

* „Iisus i-a zis: *Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu*

simplitatea primordială și a devenit fragmentat, împrăștiat. Dezbrăcat de slava sa originară, de veșmântul Luminii Necreate în care fusese îmbrăcat, el s-a trezit acum „gol” (Facerea 3:7). Decăderea și moartea sa duhovnicească l-au făcut supus decăderii și morții fizice⁴.

„După neascultarea sa”, scrie Sf. Macarie Egipteanul (†390 d.H.), „gândurile omului au devenit grosiere și materiale, iar simplitatea și bunătatea inimii sale s-au amestecat cu răutățile grijilor lumești.”⁵ Voința sa a devenit împărțită. Acum voința lui „firească”, ce rămânea înclinată să urmeze Calea întru totul, a început a se împotrivi voinței sale „libere”, care a dobândit o deprindere de a se îndepărta de Cale.

Înainte de îndepărtarea sa primordială de Cale, omul avea doar experiența a ceea ce era firesc pentru el. Acum însă a prins a avea și experiența a ceea ce-i era *nefiresc*. Astfel, în mod deliberat, el a uzurpat „cunoașterea binelui și răului”, stricând simplitatea originară și introducând în lume dualitatea.

Mai înainte omul era spontan, asemeni unui copil. La fiecare pas el alegea în mod liber, fără a se gândi, să se poarte potrivit firii, potrivit Căii. Acum însă, la fiecare pas trebuia să se oprească și să se gândească, să socotească: „Să urmez Calea sau nu?” Astfel el a devenit o făptură complexă, împărțită lăuntric și mereu șovăitoare.

Numai Dumnezeu există prin Sine Însuși. Când omul a început a cădea pradă închipuirii că ar avea și el existență prin sine însuși, în fapt el s-a crezut un mic dumnezeu. Acesta e înțelesul capcanei originare în care a căzut: „Cunoscând binele și răul, veți fi ca niște dumnezei.”⁶

Omul a fost creat pentru a se ridica, prin firea sa simplă și necompusă, la contemplarea noetică a lui Dumnezeu Cel simplu

decât prin Mine” (In 14:6) (n. tr.)

⁴ Sf. Macarie Egipteanul, în *Filocalia*, vol. 3, p. 300. Sf. Grigore Palama, în *Filocalia*, vol. 4, p. 296. Cf. *Romani 5:12*.

⁵ Sf. Macarie Egipteanul, în *Filocalia*, vol. 3, p. 300.

⁶ Facerea 3:5.

și necompuș; pentru a se înălța în iubire și a uni cu el întreaga creație în iubire, ridicând-o în același timp până la Creatorul ei. În loc însă de a privi Calea, el a ales să privească ceea ce era mai ușor și mai la îndemână: propriul lui sine vizibil. În loc de a se înălța cu Dumnezeu, el s-a îndrăgostit de sine însuși.

Menirea omului era de a-și afla bucuria în urcușul nesfârșit către Dumnezeu și în comuniunea de dragoste cu El, Izvorul tuturor lucrurilor. Dar, căzând în iubirea de sine însuși, el a început a căuta plăcerea în ceea ce era mai aproape de el: trupul și simțurile sale. Tot răul din lume își poate afla obârșia în acestea două: iubirea de sine și iubirea plăcerii trupești⁷.

Omul a fost zidit pentru a-L dori pe Dumnezeu, Izvorul Necreat al bucuriei sale. Dar, căzând în iubirea de sine, el a început a dori, în locul lui Dumnezeu, lucrurile create.

Din această pricină, Dumnezeu a îngăduit să intre în lume suferința. N-a făcut-o din răzbunare, ci din dragoste de oameni, așa încât prin durerea ce urmează iubirii de sine, plăcerii trupești și dorinței ce se naște din acestea pentru lucrurile zidite, omul să poată vedea dincolo de nălucirile propriei sale auto-suficiențe și să se poată întoarce la menirea sa originară: starea de simplitate neprihănită și comuniune cu Dumnezeu.

3. CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU ÎN CELE MAI VECHI CULTURI ISTORICE

După căderea sa primordială, omul încă era mai simplu, mai inocent, mai aproape de Dumnezeu și natură decât e azi. Astfel, el încă păstrase o cunoaștere directă a lui Dumnezeu. Aceasta se vede din dovezi ce ni s-au transmis din cele mai vechi perioade ale civilizațiilor antice. Religia primei dinastii a Egiptului, de pildă, era mult mai pură decât formele de politeism ce au apărut în dinastiile mai târzii. Mircea Eliade scrie:

„E surprinzător că cea mai veche cosmogonie egipteană

⁷ Sf. Marcu Ascetul, în *Filocalia*, vol. 1, p. 117.

cunoscută până azi e și cea mai filosofică. Deoarece [Zeul Suprem] Ptah crează cu mintea ('inima') și cuvântul ('limba')... Pe scurt, teogonia și cosmogonia au loc prin puterea creatoare a gândului și cuvântului unui Dumnezeu unic. Avem aici cu siguranță expresia cea mai înaltă a speculației metafizice egiptene... Găsim la începutul istoriei Egiptului o doctrină comparabilă cu teologia creștină a Logosului.”⁸

Același lucru e valabil și pentru perioada cea mai timpurie a civilizației chineze. Cea mai veche carte din istoria Chinei, *Shu Ching (Cartea Cronicilor)* relatează că în vremea primei dinastii chineze, Xia (cca. 2300-1700 î.H.), oamenii credeau într-un singur Dumnezeu suprem, pe Care-L numeau *Shang Ti* 上帝 – *Shang* 上 însemnând *deasupra, de sus, superior față de*, iar *Ti* 帝 însemnând *conducător sau Domn*.

“În acest moment – scrie istoricul John Ross – chiar pe pragul a ceea ce erudiții chinezi acceptă ca fiind începutul adevăratei istorii a Chinei, numele lui Dumnezeu și alte aspecte religioase apar întregi ca o Minervă. Suntem conduși la concluzia că numele și cultul religios asociat cu el sunt tot atât de vechi ca existența poporului chinez.”

Prin urmare este evident că credința în existența unui Dumnezeu Suprem e una din cele mai timpurii credințe ale vechilor chinezi din câte cunoaștem. Nu găsim nici o urmă a unei date mai vechi când o asemenea credință nu exista, ori când ar fi existat o credință politeistă. Nu există nicăieri vreo dovadă care să confirme teoria materialistă că ideea de Dumnezeu ar fi un produs evoluționar mai tardiv al unei credințe anterioare în duhuri sau strămoși defuncți, ori că această credință ar fi apărut indirect din orice altă sursă asemănătoare.”⁹

⁸ Mircea Eliade, *Tratat de istoria religiilor*, vol. 1, p. 88.

⁹ John Ross, D.D., *The Original Religion of China*, pp. 23, 25.

În vremea următoarei dinastii, Shang (cca 1700-1100 î.H.), Divinitatea Supremă era mai adesea invocată cu numele *T'ien*, – cu sensul de *Cer*, deși numele de *Shang Ti* continua să fie folosit ca variantă, sau uneori alături de primul*.

Împăratul chinez trebuia să dețină ceea ce se numea “mandatul Cerului” sau “mandatul lui *Shang Ti*”, pe care-l dobânda trăind și guvernând în mod virtuos. Dacă înceta să conducă potrivit Căii Cerului, el își pierdea mandatul și era detronat¹⁰. Această înțelegere a guvernării a rămas intactă în China până la începutul secolului XX.

În cea mai veche carte a literaturii chineze, *Shi Ching (Cartea Odelor)*, ce datează de la mijlocul dinastiei Chou (800-600 î.H.), găsim fraze ca acestea:

Mărețul Cer e atot-înțelept și te însoțește pretutindeni. Mărețul Cer vede totul și te însoțește în peregrinările tale.

Întrucât Regele Wen i-a slujit lui Shang Ti cu întreaga sa înțelegere și a primit mare binecuvântare, el a urmat la tron... El a dat dovadă de o virtute atât de desăvârșită încât binecuvântările primite de la Shang Ti s-au transmis, de hatârul lui, și urmașilor săi.

Întemeietorul [dinastiei] Shang a primit binecuvântarea Cerului, și datorită virtuții sale Cerul și-a revărsat mila asupra lui.

Oamenii trufași se desfată, în vreme ce oamenii ce trudesc au parte doar de griji. Cer azuriu, Cer azuriu, privește la acei oameni trufași și milostivește-Te de acești oameni truditoni!¹¹

Dintre toate popoarele primordiale, cu excepția vechilor evrei, chinezii – împreună cu verii lor de rasă, indienii nativi nord-americani – au păstrat cea mai pură înțelegere a Dumnezeuului unic, Ființa Supremă. Și totuși, încă din vremea

* A se vedea de ex. Bernhard Karlgren, trad., *Cartea Cronicilor (Shu Ching)*, p. 48. Privind modul în care *Tian* și *Shang Ti* erau folosite pentru a desemna aceeași Divinitate Supremă, a se vedea James Legge, *Religiile Chinei*, p. 10.

¹⁰ Karlgren, trad., *The Book of Documents (Shu Ching)*, pp. 59, 73.

¹¹ Karlgren, trad., *The Book of Odes (Shi Ching)*, p. 151; Ross, pp. 91-94.

primei și celei de a doua dinastii chineze, o mare parte din cunoașterea originară a lui Dumnezeu de către om deja se pierduse din pricina căderii primordiale. Deși Cerul era Cel ce călăuzea și conducea treburile omenești, totuși era privit adesea ca aflat dureros de departe. În *Shi Ching* el e adesea numit “îndepărtatul Cer”. Doar împărații aveau dreptul să-I aducă jertfe lui *Shang Ti* / Cerului, și chiar ei aveau să se plângă adesea că “pe ajutorul Cerului doar cu greu te poți bizui”. Ducele de Chou (sec. XI î.H.) a mers chiar până acolo încât să spună: “În Cer nu poți avea încredere”.¹²

În China antică, la fel ca și în alte culturi foarte vechi, vedem o trecere treptată de la simplitate la complexitate, pe măsură ce efectele căderii primordiale din simplitatea neprihănită devin tot mai adânc înrădăcinate în firea omenească. Omul nu mai întreba doar: “Oare trebuie sau nu să urmez Calea Cerului?” Acum întreba: “Oare care este Calea?”

Îndepărtându-se de Făcătorul lor, vechii chinezi au început să cheme “zeități” inferioare, duhurile strămoșilor, zeii vânătoarei sau agriculturii, duhurile cerului, pământului, soarelui, lunii, vântului etc. Pentru a afla voia Cerului recurgeau adesea la ghicit: încălzeau o carapace de broască țestoasă până crăpa, apoi interpretau mesajul încriptat în crăpături. Arheologii au descoperit mii de asemenea carapace folosite în divinația imperială, datând din dinastia Shang. Din inscripțiile de pe ele reiese că împărații niciodată nu-L invocau pe îndepărtatul și temutul *Shang Ti* (Cer) în mod direct, prin oracole, ci doar chemând duhurile strămoșilor ca intermediari¹³.

Odată cu trecerea veacurilor, monoteismul original al Chinei a continuat să se estompeze. Totuși, întrucât cultura chineză e atât de puternic bazată pe tradiție, străvechea religie n-a putut să dispară cu totul niciodată. În primul rând, ea s-a păstrat în cultul oficial de stat. Împăratul a continuat să aducă Marea Jertfă lui *Shang Ti* de două ori pe an, la solstițiul de iarnă și cel de vară,

¹² Karlgren, tr., *The Book of Documents*, p. 59.

¹³ Laurence G. Thompson, *The Chinese Way in Religion*, pp. 1-6.

potrivit obiceiului străvechi. Această practică s-a prelungit până în vremurile moderne, încetând doar odată cu căderea ultimei dinastii, cea manciuriană, în 1911*.

Dar nici din mentalitatea populară n-a putut fi complet eradicat vechiul monoteism. Pentru occidentali e un fapt puțin cunoscut că până în ziua de azi în China și Taiwan se mai găsesc urme ale religiei chineze originare în templele taoiste și budiste. Când chinezii vin la aceste temple, mai întâi ard lemn aromat și se roagă lui *Shang Ti* într-un loc special din nartex, și doar apoi pătrund în spațiul principal al templului.

Totuși trebuie să recunoașem că de-a lungul veacurilor o mare parte a religiei chineze a căzut în politeism, iar cultul Dumnezeului unic, *Shang Ti*, s-a amestecat cu cel al unui întreg panteon de zeități de ranguri diverse**.

Același lucru care s-a petrecut în China s-ar fi putut întâmpla și în vechea cultură ebraică – și de multe ori în istoria vechilor evrei aproape că s-a și întâmplat – dar Dumnezeu, prin profeți, a chemat acest popor înapoi la cultul Lui ca singurul lor Dumnezeu. El a intervenit astfel pentru că în sânul poporului evreu El avea într-o zi să Se întrupeze și să dezvăluie Taina Sa întregii lumi.

CAPITOLUL DOI: CĂUTÂND CALEA DE ÎNTOARCERE

4. LAO TSE ȘI CONFUCIUS

Când s-au născut Lao Tse și Confucius în veacul al șaselea î.H., religia Chinei – deși încă esențialmente monoteistă și mai evoluată decât religiile altor culturi cum ar fi cea greacă sau

* Pentru fascinanta relatare a jertfei aduse de un împărat chinez lui Shang Ti în 1538 d.H., a se vedea James Legge, *The Notions of the Chinese concerning Gods and Spirits (Credințele chinezilor în zei și duhuri)*, pp. 26-31. Publicat cu note și în James Legge, *The Religions of China*, pp. 43-51.

** Pentru o descriere a politeismului chinez mai târziu, a se vedea James Legge, *The Religions of China*, pp. 167-170.

romană – deja se îndepărtase considerabil de simplitatea originară. Atât Lao Tse cât și Confucius priveau înapoi spre o vreme când oamenii erau mai aproape de Cer și de întreaga fire. Deoarece, asemenea celor mai multe culturi străvechi, chinezii păstraseră amintirea unui timp din zorii antichității, o “epocă de aur” când omul se afla într-o stare de puritate și nevinovăție. Lao Tse scrie:

“Cu adevărat de necuprins erau cei din vechime...
Subtili, tainici, nespuse de adânci și pătrunzători.”¹⁴

Pentru a se întoarce la vremea când omul era mai aproape de Cer, **Confucius** s-a aplecat asupra vechilor Clasici, străduindu-se să descifreze cunoașterea lor și să transmită cât mai fidel tradiția lor generațiilor următoare. El nădăjduia că, întorcându-se către legile și ritualurile străvechi, va putea determina o reformă a guvernării corupte din vremea dinastiei Chou. Spre sfârșitul vieții, Confucius a simțit că eșuase în această încercare.¹⁵ Exista ceva ce anticii avuseseră și pe care el nu-l mai putea redescoperi doar studiind scrierile lor. El înțelese că Marea Jertfă adusă Cerului fusese coruptă și înțelesul ei se pierduse. „La Marea Jertfă – spunea el – și la tot ce urmează după libație prefer să nu mai asist de loc!” Când a fost întrebat care e sensul Marii Jertfe, a răspuns: „Nu știu. Oricine ar cunoaște înțelesul ei ar putea face orice lucru din lumea de sub Cer tot atât de ușor precum îl pun eu pe acesta aici” – și-și puse degetul în palmă.¹⁶

Lao Tse, deși îi cunoștea și el bine pe clasici (tradiția spune despre el că era administratorul Arhivelor Imperiale), a ales o cale foarte diferită de cea a lui Confucius. Pentru a se întoarce la starea când omul era mai aproape de Cer, el a ales calea intuiției directe.

Lao Tse a încercat să se întoarcă nu doar la perioada primară a istoriei Chinei, întrucât ea era deja comparativ târzie în istoria omenirii, datând din vremea marelui Potop din veacul al XXIV-

¹⁴ *Tao Teh Ching*, cap. 15 (trad. Gi-ming Shien).

¹⁵ M. Eliade, *Istoria ideilor religioase*, p. 22.

¹⁶ Confucius, *Analecte*, 3:10-11 (trad. James Legge și Waley).

lea î.H.* Țelul său final era să revină la acea stare în care omul fusese creat la început, înainte de cădere sau îndepărtarea de Cale:

Obârșia primară (a omului)
Aici e cu adevărat cheia către Tao.¹⁷ **.

Lao Tse știa că, la originea sa primară, omul se afla într-o stare de conștiință neîmpărțită, nediferențiată, de percepere și cunoaștere nemijlocită a Realității. El numea această stare „simplitate neprihănită”, „întregul neștirbit”, „întoarcerea la pruncie”.

Sunt indicii în *Tao Teh Ching* privind modul în care se străduia Lao Tse să revină la această stare. Există de pildă un pasaj unde spune „să se astupe căile, să se închidă ușile [simțurilor] și să se atingă golirea deplină, să se păstreze adevărata tăcere (sau liniște)”¹⁸, cu înțelesul de a închide ochii și a îngădui conștiinței sau „minții” duhovnicești să se ridice deasupra nenumăratelor idei, imagini și concepte ce ocupă gândirea. În acest fel, Lao Tse a încercat să se desprindă de gândurile sale și să le privească obiectiv, înțelegând astfel că gândurile lui nu erau el însuși.

Cei mai mulți oameni se identifică cu gândurile lor. Când se nasc gândurile, ei consideră că ele sunt totuna cu ei înșiși, că suma gândurilor, amintirilor și sentimentelor lor ar forma ansamblul personalității lor. Dar gândurile, cum și-a dat seama Lao Tse, sunt doar fragmente ce se nasc în minte, și care în ele însele n-au nici o realitate.

Absorbiți de propriile gânduri, oamenii cad pradă unei cugetări înșelătoare: tipare de gândire recurentă ce se atașează de

* Cele mai vechi documente istorice chineze vorbesc despre un mare Potop ce a avut loc în sec. XXIV î.H., perioadă ce coincide cu producerea lui potrivit cronologiei biblice.

¹⁷ *Ibidem*, cap. 52 și 56 (trad. Waley); cap. 16 (trad. Serafim Rose).

** Expresia din paranteză „a omului” a fost adăugată de Gi-Ming Shien ca un comentariu. În notele traducerii făcute de părintele Serafim Rose, „cheia” (*zhi*) e redată și prin „fir principal”.

¹⁸ *Ibidem*, cap. 49 (trad. Ren Jiyu).

anumite sentimente. Aflându-și propria identitate în aceste tipare, ei uită cine sunt de fapt, că au suflete nemuritoare. Pierzând conștiința firii omenești, aceeași pentru toți oamenii, ei rămân captivi eului lor lumesc și dorințelor acestei identități false.

Lao Tse, ridicându-se deasupra cugetării lumești și dorinței pentru lucrurile create, a putut întrezări firea comună întregii omeniri. Nu a mai simțit nevoia de a-și afirma propriul eu, nici de a se lupta cu alții pentru drepturi și privilegii. Astfel, deși și-a păstrat conștiința de suflet nemuritor, el s-a golit de eul său, s-a lepădat de sine însuși. Aceasta se vede din mai multe pasaje din *Tao Teh Ching*:

Înțeleptul nu are voință proprie
El privește voința celorlalți ca pe a lui însuși.¹⁹

Cel ce se smerește, luând asupra sa murdăria (necurăția) celorlalți
E vrednic de a fi conducătorul oamenilor.²⁰

Cel ce are virtutea cea mai înaltă
E precum apa ce stă în locuri joase.
În așezarea sa e ca pământul, mai prejos de toți.
Dăruind, e bun la inimă,
Inima sa e nețârmurită.²¹

Am Trei Comori pe care le prețuiesc și le țin:
Prima e iubirea milostivă;
A doua e înfrânarea;
A treia e smerenia de a nu căuta întâietate în lume.
Având iubirea milostivă, pot avea vitejie.
Având înfrânare, pot fi darnic.
Smerindu-mă și necăutând întâietate în lume,
mă pot face vas vrednic de cele mai alese slujiri.²²

Aflând firea omenească cea una, comună tuturor oamenilor,

¹⁹ *Ibidem*, cap. 49 (trad. Ren Jiyu).

²⁰ *Ibidem*, cap. 78 (trad. Lin Yutang, Chu Takao, Gia Fu Feng și English).

²¹ *Ibidem*, cap. 8 (trad. Gi Ming Shien și Serafim Rose).

²² *Ibidem*, cap. 67 (trad. Wu și Legge).

Lao Tse i-a putut privi pe toți oamenii deopotrivă:

Poartă-te bine cu cei ce sunt buni,
Și poartă-te bine cu cei ce nu sunt buni;
Astfel vei dobândi bunătatea.
Fii sincer cu cei ce sunt sinceri,
Și fii sincer cu cei ce nu sunt sinceri,
Astfel vei dobândi sinceritatea.²³

Există însă în *Tao Teh Ching* ceva încă și ai înalt și mai nobil decât aceasta. Lao Tse a ajuns la înțelegerea *răsplătirii răului cu bine*:

Făptuiește fără a făptui,
Muncește fără a munci,
Gustă fără a gusta,
Fericește-i pe cei smeriți,
Răspunde cu bunătate celor ce-ți fac rău.²⁴

Așa cum arată marele sinolog James Legge: “Ideea de a răsplăti răul cu bine era nouă în China, avându-și originea la Lao Tse... Cineva din școala lui Confucius a auzit maxima, și fiind uimit de ea, l-a consultat pe Confucius. Înțeleptul, regret că trebuie să o spun, n-a fost capabil să o primească. El a răspuns: ‘Și atunci cu ce vei răsplăti binele? Trebuie să răspunzi răului cu dreptate și să recompensezi binele cu bine.’”²⁵

I se poate recunoaște lui Confucius meritul de a fi primul în China care a enunțat “regula de aur”: ‘Ce nu vrei să ți se facă, nu fă altora’.²⁶ Aceasta reprezintă desăvârșirea virtuții omenești firești, întruchipată admirabil de Confucius. Dar la legea mai înaltă, dumnezeiască, de a-ți iubi chiar vrăjmașii și prigonitorii, nu se putea ajunge decât regăsind chipul originar al firii omenești, așa cum a făcut Lao Tse. De aceea ea a fost aflată de Lao Tse și nu de Confucius.

²³ *Ibidem*, cap. 49 (trad. Mair).

²⁴ *Ibidem*, cap. 63 (trad. Wu și Red Pine, italicile adăugate).

²⁵ James Legge, *The Religions of China*, pp. 143, 223-24.

²⁶ *Ibidem*, p. 137.

Dacă ar fi să formulăm esența învățaturii lui Lao Tse privind purtarea oamenilor, ar fi pur și simplu să faci ce e firesc. Totuși, pentru a fi firesc, trebuie mai întâi să regăsești firea omenească originară. Dacă te comporți potrivit acestei firi, te comporți potrivit lui *Tao*. Astfel, nu mai ești mereu nevoit să cumpănești, ci poți fi într-un tot firesc, spontan. Fiind spontan, poți uita de tine însuși și te poți dăruia cu totul pentru binele celorlalți. Vei face ce e drept și bine, nu doar fără să trebuiască să te gândești la asta, ci chiar fără măcar să știi! Astfel era starea simplității originare, înainte ca omul să uzurpeze “cunoașterea binelui și răului”. Lao Tse spune:

Virtutea superioară nu e conștientă de virtutea sa
De aceea e virtuoasă.
Virtutea inferioară e conștientă de virtutea sa
De aceea nu e virtuoasă.²⁷

5. TAO

Din mărturia lui *Tao Teh Ching* vedem că Lao Tse era, într-o anume măsură, în stare să se întoarcă la starea firii neîmpărțite în care omul se afla înainte de a se îndepărta de Dumnezeu. Cultivând conștiința obiectivă, el a ajuns la o percepție intuitivă asemănătoare celei a omului primordial. “Folosește-ți lumina minții (*kuang*) pentru a te întoarce la lumina vederii în duh (*ming 明*)”²⁸. Adică, folosind lumina firească a spiritului omenească, să te întorci la conștiința neîmpărțită, la perceperea nemijlocită a Realității, discernământul sau vederea duhovnicească. În alt loc vorbește despre „a urma luminii vederii în duh”²⁹.

„*Cel ce își cunoaște deplin propria fire*” – spune Meng Tse – „*cunoaște Cerul*”³⁰. La această treaptă ajunsese Lao Tse.

²⁷ *Tao Teh Ching*, cap. 38 (trad. Gi Ming Shien).

²⁸ *Ibidem*, cap. 52 (trad. Rose și Mair).

²⁹ *Ibidem*, cap. 27 (trad. Rose și Mair).

³⁰ Citat în Holmes Welch, *Taoism: The Parting of the Way*, p. 77.

Cunoscând firea umană comună tuturor, el s-a ridicat la cunoașterea intuitivă a Dumnezeirii. Intuind prezența principului ordonator originar al întregii Creații, el a înțeles și principiile sau rațiunile interne ale lucrurilor create: acele „idei” ale lucrurilor ce trebuie să existe înaintea lucrurilor însele.³¹

Cel ce cunoaște pe mamă” – scrie el – „cunoaște prin ea și pe fii.”³²

Gi-ming Shien explică mai departe:

Ordinea este firească, și ea cere cu necesitate un principiu ordonator sau călăuzitor, căci e de neînchipuit ca ordinea să fie produsă chiar de elementele ordonate însele. Dacă n-ar exista nici un principiu călăuzitor, cum oare ar putea exista proporție, simetrie sau adaptare a unui lucru la altul? Trebuie, prin urmare, să existe o putere organizatoare care să ordoneze totul – cum ar fi, de pildă, anotimpurile. Principiul anotimpurilor, din care porced anotimpurile în chip ordonat și fără greș, trebuie să existe înaintea anotimpurilor însele. Principiul ultim e, așadar, de primă importanță, și pe acesta Lao Tse îl numește Tao...

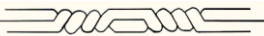
Potrivit filosofiei taoiste chineze, Tao sau Unul e anterior tuturor lucrurilor, iar de la Tao sau Unul toate lucrurile își primesc ordinea. Putem așadar spune că Tao sau Unul... produce toate lucrurile.³³

Înțelegerea acestui Principiu Creator nu era, desigur, o noutate pentru Lao Tse. Înțelepți chinezi dinaintea sa, la fel ca și filosofi ai Greciei și ai altor culturi, vorbiseră de aceeași Cauză Primă. Nici unul însă n-o mai descrisese în termeni personali atât de bine precum Lao Tse în *Tao Teh Ching*. Cea mai mare înfăptuire a acestui om, ce prețuia atât de mult nefăptuirea, a fost că s-a apropiat poate mai mult ca oricine altcineva din istoria omenirii de definirea indefinibilului Tao fără ajutorul Revelației speciale.

³¹ Vezi Lossky, *Teologia Mistică*, pp. 98-99.

³² *Tao Teh Ching*, cap. 52 (trad. Rose, Waley și Mair)

³³ Gi Ming Shien, *Being and Nothingness in Greek and Ancient Chinese Philosophy (Ființă și neant în filosofia greacă și chineză antică)*, pp. 18-19.

6. TAINICUL *TEH*

Lao Tse nu cunoștea, și nici n-ar fi putut atinge prin pură intuiție, acea stare de unire personală intimă cu *Tao* de care se bucurase primul om în vremea când era pe deplin pătruns de Energia Necreată, îmbrăcat în ea ca într-un veșmânt de Lumină. Și totuși, Lao Tse s-a împărtășit din și a avut experiența acestei Energii sau Lumini ce acționa asupra lui și în întreaga lume. El a numit-o: “Puterea (*Teh*) Tainică a lui *Tao*”^{*}:

Toate lucrurile se nasc din Tao.

Ele sunt plinite de Teh.

Astfel toate cele zece mii de lucruri aduc slavă lui Tao și cinstire lui Teh.

Slăvirea lui Tao și cinstirea lui Teh nu sunt cerute

Dar ele sunt în firea lucrurilor.

Tainicul Teh pătrunde și acoperă totul!

El conduce toate lucrurile

Până când se întorc în Marea Armonie!³⁴

Teh, spune Gi-ming Shien, este “principiul lucrător” și “principiul de manifestare” al lui *Tao*. Esența Primă a lui *Tao* nu poate fi pătrunsă, dar *Tao* poate fi trăit prin manifestarea Puterii sau *Teh*-ului Său³⁵.

Învățătura lui Gi-ming despre *Teh* concordă cu cea a altor exegeți chinezi ai lui *Tao Teh Ching*. Eruditul în studii clasice Yen Ling Feng scrie: “*Teh* este manifestarea Căii. *Tao* e ceea ce conține *Teh*. Fără *Tao*, *Teh* n-ar avea nici o putere. Fără *Teh*, *Tao* n-ar avea nici o înfățișare.” Scriitorul Wu Ch’eng din veacul al

^{*} Este același *Teh* care apare în titlul cărții lui Lao Tse – *Tao Teh Ching* – tradus de Arthur Waley *Cartea despre Cale și Puterea Ei*. Adesea *Teh* e redat prin *virtute* deoarece, când se referă la *teh*-ul omenesc, corespunde oarecum sensului originar al latinescului *virtu*. Totuși, când Lao Tse vorbește anume despre *Teh*-ul lui *Tao*, el e mai bine tradus prin *Putere* – sau *Har*, așa cum vom arăta.

³⁴ *Ibidem*, cap. 51 (trad. Gia Fu Feng și English); cap. 65 (trad. Gi Ming Shien și Wu).

³⁵ Din notele lui Eugene (Părintele Serafim) Rose, luate la cursurile lui Gi Ming Shien despre *Tao Teh Ching*.

XIII-lea, comentând capitolul 51 din cartea lui Lao Tse, afirmă că *Teh* este divin și necreat precum *Tao* însuși: “La începutul acestui capitol sunt menționate *Tao* și *Teh*, dar apoi nu mai e menționat decât *Tao*. Aceasta deoarece *Teh* este tot *Tao*.”³⁶

Cuvântul *Teh* – în acele locuri unde Lao Tse îl folosește pentru a vorbi despre Puterea Necreată a lui *Tao* – corespunde cuvântului “*Har*”. Așa cum zice marele Sfânt rus Serafim de Sarov, căutătorii de Dumnezeu precreștini, precum Lao Tse, știau ce înseamnă să cultive acest Har în ei înșiși. Ei aveau, spune el, “o înțelegere limpede și rațională a felului în care lucrează în om Domnul nostru Dumnezeu Duhul Sfânt, și prin ce simțiri lăuntrice și exterioare omul se poate încredința că e cu adevărat lucrarea Domnului nostru Dumnezeu Duhul Sfânt și nu o înșelare a vrășmașului.”³⁷ Această înțelegere se află în mai multe locuri din *Tao Teh Ching*. Mai jos am tradus *Teh* prin Har:

Cultivă Harul în tine însuși,
 Și el va deveni cu adevărat o parte a ta.
 Cel ce urmează Calea
 E totuna cu Calea.
 Cel ce cultivă Harul
 E totuna cu Harul.
 Când devii valea lumii
 Harul cel veșnic nu te va mai părăsi.
 Aceasta e întoarcerea la pruncie.³⁸

7. UNICITATEA LUI TAO

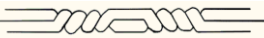
Prima însușire a lui *Tao* pe care a vazut-o Lao Tse a fost unicitatea sa. El scrie:

„A fost o vreme când toată făptura era unită în Cel Unic;
 Cerurile avându-L pe Cel Unic erau senine;

³⁶ Red Pine, *Lao Tse's Taoteching*, pp. 42, 102.

³⁷ Sf. Serafim de Sarov, *Mica Filocalie Rusă*, vol. 1, p. 92.

³⁸ *Tao Teh Ching*, cap. 54 (trad. Wu); cap. 23 (trad. Gia Fu Feng, English și Wu); cap. 28 (trad. Gi Ming Shien și Tam C. Gibbs).

Pământul avându-L pe Cel Unic era liniștit;
 Duhurile avându-L pe Cel Unic erau sfințite;
 Toate făpturile avându-L pe Cel Unic aveau viață.”³⁹

Înțelegerea unicității lui Tao vine din aceea că El este și trebuie să fie fără egal, dincolo de orice mărginire. Gi-ming Shien explică:

Să ne gândim la existența reală a Ființei veșnice și infinite, Care transcende spațiul și timpul și este nemărginită după firea Sa. Care poate fi natura unei asemenea existențe? Privită din punct de vedere al nemărginirii Sale, Ea este pe de-a întregul independentă, adică absolută. ‘Absolută’ înseamnă că nu e relativă în raport cu nimic și este auto-suficientă.⁴⁰

Lao Tse nu era primul care a ajuns la înțelegerea Unicului Absolut. Găsim aceeași înțelegere de pildă la filosoful grec presocratic Parmenide. Ceea ce *era* nou la Lao Tse – sau măcar mai dezvoltat decât la oricare alt filosof înaintea lui – era intuiția metafizică a faptului că Tao, Creatorul și Susținătorul (ori Proniatorul) Universului, este cu totul lipsit de ego, de egoism.

8. „VIDUL”

De multe ori, în *Tao Teh Ching*, Lao Tse vorbește de „vid” sau „gol” (*wu*) în legătură cu Tao. Comentatorii moderni apuseni, ca și unii chinezi, au făcut greșeala de a înțelege prin asta că Tao ar fi nimic, neant sau neființă. Această concepție greșită a fost preluată de mistici și metafizicieni care, prin meditație (continuată chiar, în Occidentul modern, prin droguri halocinogene), au ‘întrezărit’ neființa din care au fost aduși la existență de Creatorul lor. Întrucât această neființă e veșnică, unii au tras concluzia că ea însăși ar fi Tao, Absolutul sau Dumnezeu. Însă, așa cum arată Gi-ming Shien, neființa nu trebuie identificată cu Tao:

Interpretarea ‘vidului’ în filosofia lui Lao Tse de către

³⁹ *Ibidem*, cap. 39 (trad. Gi Ming Shien).

⁴⁰ Gi Ming Shien, *Being and Nothingness in Greek and Ancient Chinese Philosophy*, p. 23.

cărturarii chinezi moderni adesea se situează la una din cele două extreme: unii l-au înțeles ca nihilism, ca neant, iar alții l-au tâlcuit în termenii ființării, ai existenței... Fung Yu-lan e un exemplu pentru cei din urmă. În cartea sa *Istoria filosofiei chineze* el privește particularul sau individualul ca *ființă*, iar universalul, Unul metafizic sau Tao, ca *neființă*... Această interpretare e însă departe de adevăratul sens al vidului la Lao Tse. Deoarece, cu toate că Tao e infinit și indefinibil, el rămâne în domeniul existenței, ca și lucrurile individuale. Putem spune că Tao sau Unul metafizic este infinitul sau principiul atotcuprinzător. Totuși, în ciuda faptului că nu-i putem da un anumit nume definit, principiul atotcuprinzător există, și deci înțelesul său nu este neantul sau neființa.⁴¹

Gi-ming Shien observă că, deși vidul nu este Tao, el e într-un fel cuprins în natura sau esența lui Tao:

„Spunem că natura Ființei (sau Ființării) este vidul doar în sensul că Ființa este absolut deplină, completă, nu are nevoie de nimic, nu duce lipsă de nimic. De aceea principiul vidului în filosofia lui Lao Tse este ‘fără nume’...”⁴²

„Înțelesul real al ‘vidului’ se întemeiază pe *firesc*, *candoare* sau *spontaneitate*... Aceasta este firea sau natura ființei; deplina dezvoltare a spontaneității are ca rezultat uitarea de sine; uitarea de sine duce la un sentiment de non-existență sau golire a sinelui.”⁴³

Cu alte cuvinte, întrucât Tao există prin Sine Însuși, Își e suficient Sieși și nu duce lipsă de nimic, El poate crea, dărui și susține viața, și totodată fără a căuta sau dori nimic pentru Sine. Așa cum arată Gi-ming Shien, Tao „Se uită pe Sine Însuși și propria Sa existență”⁴⁴, fiind cu totul golit de Sine și lipsit de

⁴¹ Gi Ming Shien, *Nothingness in the Philosophy of Lao Tse (Neantul în Filosofia lui Lao Tse)*, p. 63.

⁴² Gi Ming Shien, *Being and Nothingness in Greek and Ancient Chinese Philosophy*, p. 23.

⁴³ Gi Ming Shien, *Nothingness in the Philosophy of Lao Tse*, p. 63.

⁴⁴ Gi Ming Shien, *Being and Nothingness in Greek and Ancient Chinese Philosophy*, p. 23.

egoism. În capitolul 34 din *Tao Teh Ching* citim:

Marele Tao pătrunde pretutindeni...
 Toate făpturile depind de El pentru a avea viață;
 Ea nu e refuzată nici uneia.
 Când Și-a desăvârșit lucrarea, El nu Și-o însușește.
 El înveșmântează și hrănește toate făpturile,
 Totuși nu le vrea pentru Sine.
 Pururi fără dorințe, El poate fi numit mic.
 Totuși, când toate făpturile se reîntorc la El,
 Deși nu pretinde a le poseda,
 El poate fi numit mare.⁴⁵

Oare Lao Tse mai întâi a înțeles lipsa de egoism, golirea de Sine a lui Tao, și apoi a prins a-și trăi propria viață după modelul Căii Cerului? Sau mai întâi a atins el însuși un anume nivel de non-egoism, de golire de sine, care i-a îngăduit să vadă Realitatea în mod obiectiv, iar din această vedere limpede a început să vorbească despre golirea de sine, non-egoismul lui Tao? Nu putem ști, dar din *Tao Teh Ching* un lucru e sigur; Lao Tse a văzut ne-egoismul, uitarea sau golirea de sine, spontaneitatea sau candoarea omului primordial, ca chip și asemănare a Creatorului – Tao Însuși. În acest sens, ca și în altele, omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu.

9. BUNĂVOINȚA LUI TAO

Așadar Lao Tse ajunsese la două importante afirmații despre Ființa absolută: unicitatea Sa și golirea de Sine. Totuși, numai din aceste atribute el nu putea înțelege alt atribut ontologic fundamental al lui Tao: faptul că Tao este o Persoană.

E adevărat că Lao Tse s-a apropiat de această înțelegere, căci atunci când observa lucrarea lui Tao în natură, vedea acțiuni pline de bunăvoință, ca ale unei persoane:

Toate făpturile se nasc din Tao

⁴⁵ *Tao Teh Ching*, cap. 34 (trad. Gi Ming Shien).

Prin puterea lui Tao (Teh) ele sunt hrănite,
Sunt crescute, îngrijite, mângâiate și ocrotite.⁴⁶

În altă parte Lao Tse scrie despre bunăvoința lui Tao:

Tao al Cerului face binele, nu răul.⁴⁷

De asemenea, spune că Tao, deși nu „privește la chip”,
adică nu dă atenție diferențelor de clasă, rasă, gândire, avere etc.),
e de partea celor buni:

Tao al Cerului nu face distincție între oameni.
El totdeauna îi ajută pe cei virtuoși.⁴⁸

Aici, ca și în alte locuri, Lao Tse vorbește despre „Tao al Cerului” în același fel în care contemporanii săi precum Confucius vorbeau despre „Cer”, Divinitatea supremă a vechilor chinezi.* De fapt, citatul de mai sus din *Tao Teh Ching* există și în altă carte chineză, *Tso Chuan*, ce se bazează pe texte scrise cu veacuri înainte de Lao Tse. Versiunea originală spune „Marele Cer”, pe care Lao Tse l-a înlocuit prin „Tao al Cerului”⁴⁹.

Expresia „Tao al Cerului” apare în mai multe alte locuri din *Tao Teh Ching*, de pildă:

Fără a privi pe fereastră
Îl poți vedea pe Tao al Cerului.
Tao al Cerului nu se luptă, și totuși biruie
Nu vorbește, și totuși I se răspunde
Nu cere, și totuși făpturile vin singure la El.⁵⁰

În alt loc din *Tao Teh Ching*, Lao Tse folosește cuvântul

⁴⁶ *Ibidem*, cap. 51 (trad. Gia Fu Feng și English).

⁴⁷ *Ibidem*, cap. 81 (trad. Wu).

⁴⁸ *Ibidem*, cap. 79 (trad. Fu Huisheng și Legge).

* *Tien* (Cerul), ca referire la Ființa Supremă, trebuie distins de *tien-ti* (cer și pământ), care se referă la totalitatea ordinii create, a cosmosului, și e adesea tradus prin „natură”. Pentru Lao Tse, dacă Tao e binevoitor, natura nu e astfel, în și prin ea însăși. Astfel, citim în *Tao Teh Ching*: „Cerul și pământul [natura, cosmosul] nu sunt binevoitoare” (cap. 5).

⁴⁹ Ping-ti Ho, *The Cradle of the East*, p. 336.

⁵⁰ *Tao Teh Ching*, cap. 47 și 73 (trad. Wu, Gia Fu Feng și English).

„Cer” singur, și e limpede din context că-l consideră sinonim cu Tao.** *Shi Ching*, ale cărui pasaje despre Tao le-am citat mai sus, spune: „Cerul Și-a așternut năvodul pentru a cuprinde totul.”⁵¹

Lao Tse folosește aceeași imagine, dezvoltând-o:

Uriaş e năvodul Cerului;
Ochiurile Sale sunt largi, și totuși
Nimic nu se poate strecura prin el.⁵²

Mai departe, *Tao Teh Ching* vorbește despre a-L sluji, a-L urma și a se uni cu Cerul:

În guvernarea unui popor și slujirea Cerului
Nimic nu se compară cu smerenia.
Milostivirea singură te poate ajuta să câștigi un război,
Milostivirea singură te poate ajuta să-ți aperi țara.
Căci Cerul va veni în ajutorul celui milostiv
Și-l va ocroti cu mila Lui.
Aceasta e cunoscută ca virtutea smereniei...
Aceasta e cunoscută din vremurile străvechi
Ca suprema cale de unire cu Cerul.

În alt loc Lao Tse spune:

„Unele lucruri nu sunt plăcute Cerului”⁵³

Pentru Lao Tse, așadar, Tao – pe Care-L mai numește și Tao al Cerului sau doar Cerul – nu era cu totul impersonal, așa cum susțin unii comentatori mai recentți. Se poate chiar spune despre Lao Tse că a avut o „relație” cu Tao, tot așa cum Confucius avea o relație cu Cerul. Această „relație” s-a manifestat prin observarea neconținută a lucrării lui Tao al Cerului, și o străduință constantă de a trăi în chip virtuos, în armonie cu El, veghind și îndreptând orice abatere s-ar fi produs.

** În legătură cu identificarea „Cerului” cu „Tao” în *Tao Teh Ching*, a se vedea Arthur Waley *The Way and Its Power (Calea și puterea Ei)*, p. 233n, și Ingrid Fischer-Schreiber, *The Shambala Dictionary of Taoism*, p. 183.

⁵¹ Citat în Ross, *The Original Religion of China*, p. 92.

⁵² *Tao Teh Ching*, cap. 73 (trad. Wu).

⁵³ *Ibidem*, cap. 59, 67, 68, 73 (trad. Wu, Gia Fu Feng și English).

10. TAINA LUI „EU SUNT”

Cu toate acestea, deși Lao Tse știa că Tao era o Ființă bineviitoare, deplinul înțeles al lui Tao ca Absolut Personal – o Ființă cu Care poți avea o comuniune ca de la persoană la Persoană – a rămas în afara înțelegerii sale metafizice. Din nou, o asemenea revelație unică nu putea fi atinsă nici măcar de intuiția oamenilor cu cele mai virtuozitate vieți și mai curate minți, ci trebuia să fie *dăruită*, iar Dumnezeu prin pronia Sa pregătea omenirea să o primească. El Își dezvoltă treptat viața tainică a Ființei Sale Dumnezeiești, în anumite momente cheie din istorie, căci umanitatea n-ar fi putut-o primi deodată întreagă.

Dumnezeu Și-a revelat mai întâi plinătatea Persoanei Sale unui popor nomad adesea oprimat, vechii evrei. El i-a ales pentru asta întrucât din rasa lor, multe veacuri mai târziu, El avea să Se întrupeze.

Un mistic rus contemporan, Arhimandritul Sofronie (†1993), scrie:

Problema cunoașterii lui Dumnezeu trimite mintea înapoi prin veacuri, în căutarea unor momente când Dumnezeu S-a înfățișat omului printr-unul sau altul dintre proroci. Fără îndoială, pentru noi unul din cele mai importante evenimente consemnate în analele tuturor timpurilor a fost manifestarea lui Dumnezeu pe Muntele Sinai, unde Moise a primit o nouă cunoaștere a Ființei Dumnezeiești: „Eu sunt Cel Ce sunt” – IAHVE.⁵⁴ Din acea clipă înaintea omenirii s-au deschis orizonturi vaste, iar istoria a luat o nouă direcție.

Moise, care posedă înalta cultură a Egiptului, nu s-a îndoit că revelația ce-i fusese dată în chip atât de miraculos, venea de la Cel Ce crează într-adevăr întregul univers. În numele Acestui Dumnezeu, „Eu sunt”, el a convins poporul evreu să-l urmeze. Investit cu putere extraordinară de sus, el a făcut multe minuni. A lui Moise e cinstea nepieritoare de a fi apropiat omenirea de

⁵⁴ *Ieșirea*, 3:14.

Adevărul Cel veșnic. Convins de autenticitatea viziunii sale, el a fost cel ce a adus poporului poruncile primite de la Cel Preaînalt. Totul era săvârșit în și prin Numele lui „EU SUNT” Care i Se descoperise. Puternic este acest Nume în forța și sfințenia Lui – este acțiune purceasă de la Dumnezeu. Acest Nume a fost prima dezvăluire a veșniciei *Celei vii*; începutul cunoașterii Absolutului Celui fără de început ca *Eu sunt*.⁵⁵

Primind această nouă revelație a Absolutului Cel Personal, Moise a primit și în trupul lui muritor – cu toate că doar vremelnice – „veșmântul de lumină” pe care-l avusese omul primordial, Adam. Căci este scris că „chipul lui Moise strălucea”, într-atât încât a trebuit să-și pună un văl pe față când vorbea fiilor lui Israel⁵⁶. Această dezvăluire a Energiei Necreate [*Te*] a lui Dumnezeu – scrie Sfântul Macarie Egipteanul – era o „preînchipuire a adevăratei slave” ce va coborî mai târziu asupra închinătorilor Dumnezeului Cel întrupat⁵⁷.

11. PARADOXUL PERSOANEI ȘI AL GOLIRII DE SINE

Cineva ar putea acum întreba: de ce Lao Tse, fără ajutorul revelației speciale datorite lui Moise, n-ar fi putut pătrunde pe deplin realitatea fundamentală a Absolutului ca Persoană? Răspunsul la această întrebare se poate afla în combinația unică de atribute cu care Lao Tse deja opera: unicitatea Absolutului și golirea de Sine („vidul”). Această combinație l-a împiedicat să vadă chiar și *posibilitatea* ca Creatorul să fie o Persoană, așa cum Moise Îl cunoștea a fi. Căci dacă Tao sau Cel Unic ar fi doar o Monadă, existând în veșnică singurătate metafizică, El n-ar putea fi în același timp cu totul golit de Sine, de egoism, și personal, apropiat.

Pentru a explica acest lucru, să facem o analogie cu persoana umană. Atributul sau caracterul de persoană al unei ființe omenești e acea esență indefinibilă care o face să fie doar

⁵⁵ Arhimandritul Sofronie Saharov, *Viața Lui este a mea*, p. 18.

⁵⁶ *Ieșirea*, 34:29.35.

⁵⁷ *Filocalia*, vol. 3, pp. 331, 347-48. Vezi și 2 Corinteni 3.

acea persoană unică și nu altcineva.* Dar în spatele persoanei sale, dacă putem spune astfel, se află unica esență umană comună tuturor persoanelor**.

Mergând dincolo de atașamentul față de simțurile, gândurile și eul său vizibil, Lao Tse și-a putut afla această esență sau fire umană comună. Și, aflând-o, el a putut fi o persoană conștientă de sine și în același timp să se uite, să se golească de sine, iubind toate persoanele fără distincții.⁵⁸

Din câte cunoștea însă Lao Tse, Tao era singur, fără egal, neîmpărțind Esența sau Firea Sa primară cu nimeni și nimic, fie creat fie necreat. Fiind astfel, EL nu putea fi în același timp golit de Sine și o Persoană. Dacă Absolutul ar fi din punct de vedere metafizic singur, și în același timp o Persoană, El ar trebui să fie un mare Egoist și Despot cosmic – și cu siguranță nu asta era ceea ce percepea Lao Tse despre Tao.

Cu alte cuvinte, Lao Tse putea spune „Eu sunt” și rămâne în același timp golit de sine, lipsit de ego, deoarece el împărtășea firea lui creată, omenească, cu alte persoane co-egale. Din punctul lui de vedere, totuși, el nu putea vedea cum Tao ar fi putut spune „EU SUNT” și în același timp rămâne golit de Sine, lipsit de ego, decât dacă Tao și-ar fi împărtășit Esența Necreată cu alte Persoane egale cu El. Dar în concepția lui Lao Tse era imposibil ca Tao să-și împartă Esența, ținând seama de adevărul fundamental că Absolutul e Unul și fără egal.

12. URMĂRILE UNEI ÎNȚELEGERI INCOMPLETE DESPRE DUMNEZEU

În vremea lui Lao Tse, lucrurile de bază pe care omenirea în ansamblu le țtia despre Dumnezeu duceau la o înțelegere incompletă a Lui. Dacă luăm împreună unicitatea și golirea de Sine sau lipsa de ego a lui Dumnezeu, ajungem la un Absolut

* În limba greacă ea se numește *hypostasis*, care s-ar putea traduce prin „esență personală”.

** În limba greacă *ousia*, ce s-ar putea traduce prin „esență comună”.

⁵⁸ Vezi Losski, *Teologia mistică*, pp. 123-124.

impersonal. Este exact ceea ce s-a petrecut în China. Deja în epoca Regatelor Combatante (475-221 î.H.), chiar și acele însușiri personale pe care Lao Tse le atribuisese Absolutului nu mai erau recunoscute de filosofi. Așa cum remarcă istoricul Eva Wong:

Taoismul Regatelor Combatante ajunsese la o concepție diferită despre Tao. În *Tao Teh Ching*, Tao... avea o natură binevoitoare. Acest atribut dispare în Chuang Tse și Lieh Tse. Filosofii taoiști din Regatele Combatante Îl vedeau pe Tao ca pe o forță neutră. Era încă realitatea fundamentală a tuturor lucrurilor, dar nu mai era o forță binevoitoare. Mai mult, Tao nu mai avea stăpânirea asupra cursului evenimentelor: cele ce aveau să se petreacă se petreceau și nu se putea face nimic pentru a le facilita sau a le împiedica să se întâmple.⁵⁹

Această totală depersonalizare a lui Tao a avut urmări nemijlocite asupra vieții spirituale a poporului: când taoismul s-a constituit propriu-zis într-o religie, circa 7 veacuri după Lao Tse, el a accentuat în primul rând cultivarea energiei naturale (create) prin metode și tehnici impersonale, mecanice, pentru a dobândi 'mântuirea', transformarea lăuntrică și nemurirea fizică (a trupului). Ca urmare, în veacul al XVIII-lea d.H. maestrul taoist Liu Yi Ming ajungea să se plângă:

Există 72 școli de alchimie materială și 3600 practici aberante. Întrucât orbii îi conduc pe orbi, ei rătăcesc calea cea dreaptă; îi încurcă pe discipoli și-i duc la pierzare. Pricina pentru care cei ce caută comoara cea duhovnicească n-o află e că ei înșiși nu-i îngăduie să se dezvăluie; ce păcat că oamenii nesinceri își iroiesc viața nebunește mergând pe căi lăturalnice.⁶⁰

Aici Liu Yi Ming urma învățaturii lui Lao Tse însuși, care scria:

Dacă am măcar puțină minte voi merge pe drumul cel drept și singura mea grijă va fi să nu mă abat de la el.

E ușor să ții drumul drept, dar oamenilor le plac căile

⁵⁹ Eva Wong, *The Shambala Guide to Taoism*, pp. 27-28.

⁶⁰ Liu I-Ming, *Awakening to the Tao*, p. 85.

lăturalnice.⁶¹

Astfel sunt rătăcirile ce se pot naște dintr-o înțelegere a lui Dumnezeu cel Unic ca fiind cu totul impersonal. Pe de altă parte, dacă luăm laolaltă unicitatea lui Dumnezeu și atributul Său de Persoană, ajungem la un Dumnezeu Care ar sălășlui în singurătate metafizică, lăsând astfel loc unei înțelegeri deformate a Lui ca un Judecător aspru, neîndurător, un Egoist capricios, un Domn crud, răzbunător. Această concepție a existat într-o epocă timpurie din istoria Chinei, cu multe veacuri înainte de Lao Tse, când de pildă Ducele de Chou le spunea ostașilor din armata Dinastiei Yin pe care o învinsese:

Cerul cel aspru și neîndurător a trimis cu puterea sa nimiceirea asupra Dinastiei Yin. Voi, ostași ai lui Yin: acum Regele nostru Chou a luat asupra sa cu măreție și vitejie misiunea divină. Aceasta a fost însărcinarea primită din partea Cerului: să-i nimicească pe Yin.⁶²

Totuși, această concepție despre Dumnezeu a dominat în mult mai mare măsură în iudaism – iar mai târziu în Islam – așa cum vom vedea.

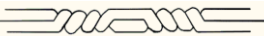
13. TAINA TREIMII

Vechilor evrei li s-a dat revelația Absolutului Unic și Personal: lui Lao Tse i s-a dat înțelegerea Absolutului Unic și golit de Sine (lipsit de egoism). Amândouă erau adevărate, și totuși fiecare părea să o contrazică să o anuleze pe cealaltă. Pentru a ajunge la o împăcare, o reconciliere între cele două, și pentru a depăși deformările generate de fiecare din cele două concepții aparent opuse, mai trebuia dezvăluit un element care lipsea despre natura Absolutului: Dumnezeu mai trebuia să descopere încă un mister al Ființei Sale: taina unității Treimice.

Când această taină a fost dezvăluită, unicitatea lui Dumnezeu

⁶¹ *Tao Teh Ching*, cap. 53 (trad. Gia Fu Feng și English).

⁶² Karlgren, trad., *The Book of Documents (Shu Ching)*, pp. 55-56.

S-a arătat a cuprinde Trei Persoane: nu trei dumnezei (ca în politeism) ci Trei Persoane într-un Singur Dumnezeu. Aici s-a putut vedea că de fapt Tao într-adevăr Își împărtășea Esența neștiută și necuprinsă cu alte Persoane egale cu El Însuși. Aceste Persoane împărtășesc o Esență sau Fire Divină comună, tot așa cum ființele omeneli împărtășesc o fire sau esență omenească comună.

Sfânta Treime, Sf. Andrei Rubliov, prima jumătate a veacului al XV-lea.

Am vorbit despre lipsa de egoism sau golirea de sine pe care omul a pierdut-o când s-a îndepărtat de cale, și cum Lao Tse a pornit să se întoarcă la acea stare de uitare de sine, regăsind firea omenească neîmpărțită, natura originară a omului primordial. Acum, odată cu dezvăluirea Unității Treimice, se putea vedea cum golirea de sine originară a omului primordial era tocmai o asemănare a lipsei de egoism și dăruirii sau uitării de sine care există

între cele trei Persoane ale Absolutului Care Se împărtășesc din aceeași Fire Dumnezeiască unică.

După îndepărtarea de Cale a omului, firea omenească cea unică s-a împărțit și persoanele umane s-au izolat unele de altele. Nu tot așa s-a întâmplat cu Cele Trei Persoane Divine, întrucât Ele sălășluiesc Una în Cealaltă. Lucrările persoanelor omenești sunt distincte; nu tot astfel sunt cele ale Persoanelor Divine, căci toate Trei au o singură voință, o singură putere, o singură împreună-lucrare. Ele nu sunt despărțite, fiind de-o-ființă.

Această dragoste desăvârșită, deplină, dintre Persoanele Dumnezeiești este înțelesul cuvintelor: „Dumnezeu e iubire” (1 Ioan 4:8). Iubirea lui Dumnezeu nu e dăruită doar universului

creat de El, deoarece Dumnezeu era Iubire încă înainte de întemeierea lumii. Așa cum scrie Părintele Dumitru Stăniloae din România († 1993): „iubirea trebuie să existe în Dumnezeu înaintea tuturor acelor acte ale Lui care sunt îndreptate în afara Lui. Iubirea trebuie să fie legată de existența Sa veșnică. Iubirea e ființa lui Dumnezeu.”⁶³

Fiecare Persoană a Dumnezeului Cel Unic, avându-Și ființa în Celelalte, e prin aceasta cu totul lipsită de ego, de egoism, având însușirea acelei *spontaneității*, *goliri* sau *uitări de Sine* („*vidul*”) pe care Lao Tse a intuit-o în Tao. Fiecare Persoană Se uită pe Sine față de Celelalte, dăruindu-Se într-o desăvârșită iubire; și în această iubire negrăită stă taina unicității lui Dumnezeu. Părintele Stăniloae explică:

Fiecare ‘Eu’ Dumnezeiesc pune un ‘Tu’ în locul Său Însuși... Tatăl Se vede doar ca Subiect al iubirii Fiului, *uitându-Se* în orice altă privință. El Se vede pe Sine doar în raport cu Fiul. Dar ‘Eul’ Tatălui nu Se pierde din această cauză, deoarece este afirmat de Fiul Care la rândul Său Se cunoaște pe Sine doar ca Cel Care-L iubește pe Tatăl, *uitându-Se* pe Sine Însuși...

Aceasta e mișcarea circulară a fiecărui ‘Eu’ Dumnezeiesc în jurul Celeilalte ca centru. Ele sunt Trei, și totuși fiecare Le privește pe Celelalte și le experiază doar pe Celelalte. Tatăl Îl privește pe Fiul, Fiul doar pe Tatăl, *reducându-Se* [golindu-Se] fiecare reciproc prin iubire la Celălalt ‘Eu’, la un singur ‘Eu’. Dar fiecare pereche de Persoane din Treime, redusă astfel la Una, O vede doar pe a Treia Persoană, și astfel toate Trei Persoanele sunt Una... Fie individual fie în perechi, Persoanele Îl pun pe Celălalt ‘Eu’ pe primul plan, *ascunzându-Se* (așa-zicând) în spatele Său.⁶⁴

Se poate vedea astfel cum revelația Unității Treimice a lui Dumnezeu reconciliază adevărurile aparent contradictorii despre EL care fuseseră mai înainte cunoscute omenirii. Acum devine cu putință a vedea cum Dumnezeu poate fi Unul, personal și golit de orice egoism (uitînd de Sine) în același timp.

⁶³ Părintele Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, p. 79.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 88 (italicele adăugate).

Dar de ce – s-ar putea întreba – sunt neapărat Trei Persoane? N-ar putea fi doar două Persoane pentru ca Dumnezeu să fie și personal și lipsit de ego(ism)? La aceasta Părintele Dumitru Stăniloae răspunde că iubirea desăvârșită, adevărată, obiectivă, n-ar putea exista dacă ar fi doar două Persoane Dumnezeiești, întrucât iubirea exclusiv între două persoane, la fel ca și iubirea de sine, poate fi egoistă, absorbită de sine și subiectivă – așa cum se poate vedea din experiența omenească. Iubirea desăvârșită trebuie să se reverse asupra unui al treilea, a cărui existență reprezintă transcenderea dualității absorbite de ea însăși. Părintele Dumitru Stăniloae scrie:

Dacă un ‘eu’ închis în sine însuși rămâne într-o subiectivitate asemeni visului, absorbirea a două eu-ri într-o iubire reciprocă ce e indiferentă față de prezența oricărui altuia păstrează într-o anume măsură același caracter de iluzorie subiectivitate, nesiguranță a existenței. Această unitate incompletă și lipsă de certitudine stimulează (hrănește) în fiecare din cei doi o lăcomie față de celălalt, care îl transformă într-un obiect al pasiunii; iar aceasta e sub nivelul iubirii adevărate. Cele două ‘eu’-ri pot avea unitatea completă și deplina siguranță a existenței când se întâlnesc într-un al treilea, în virtutea iubirii lor reciproce pentru al treilea. Astfel ele transcend acea subiectivitate anume care e pândită de primejdia iluziei.⁶⁵

14. INCOMPREHENSIBILITATEA TREIMII

Taina Unicului Treimic, fiind legată de esența lui Dumnezeu, e în cele din urmă de neînțeles nu doar pentru rațiunea discursivă, ci și pentru intuiția pură. De aceea nici măcar Lao Tse n-a putut ajunge la înțelegerea ei. Pare ciudat, dar odată cu dezvăluirea Tainei Treimii, omul a ajuns să știe despre Dumnezeu mai mult decât știuse vreodată, dar și să-și dea seama mai deplin de imposibilitatea cunoașterii esenței dumnezeiești.

Atât Lao Tse cât și vechii greci au vorbit de faptul că

⁶⁵ *Ibidem*, p. 93-94.

Absolutul e de neînțeles, că nu poate fi „numit” – ceea ce, așa cum observă Gi-ming Shien – e implicat și în conceptul de ‘vid’ al lui Lao Tse. Dar, în timp ce Ființa Absolută a acestor filosofi se află dincolo de rațiunea discursivă, ea nu e prin natura ei de neînțeles pentru intelectul omenească și poate fi cu siguranță definită ca Una. Odată cu taina Treimii, incomprehensibilitatea lui Dumnezeu, e arătată ca fiind mai radicală, mai absolută decât puteau ști atât Lao Tse cât și grecii. În *Despre numele divine* – o lucrare mistică din sec. V d.H., scrisă în tradiția Sfântului Dionisie Areopagitul – autorul cercetează numele de ‘Unul’ ce poate fi dat lui Dumnezeu, și apoi îl compară cu alt ‘nume prea înalt’ – cel de Treime, care ne învață că Dumnezeu nu e în cele din urmă nici Unul nici mai mulți, deși e în același timp și una și alta, fiind incognoscibil în ceea ce este.

„Dumnezeu e identic și cu Monada și cu Triada” – scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662 d.H.)⁶⁶ Punctul cel mai înalt al revelației e astfel o antinomie, un paradox ce nu poate fi rezolvat prin puterile omenești. Arhimandritul Sofronie scrie: „Mintea noastră, funcționând rațional, e prinsă ca într-o menghină, neputând să încline într-o parte sau în cealaltă, precum un trup răstignit pe o cruce.”⁶⁷

Ceea ce numea Lao Tse „ne-numele” [sau nenumibilul] Absolutului își găsește astfel împlinirea în revelația Unității Treimice ca un fapt primordial.

Este realitatea ultimă, datul primar ce nu poate fi dedus, explicat ori descoperit prin mijlocirea nici unui alt adevăr; căci nu există nimic care să fie anterior lui. Gândirea omenească, renunțând la orice sprijin, își află sprijinul în Dumnezeu. Aici gândirea dobândește o stabilitate ce nu poate fi clătinată; neștiința se preface în cunoștință.⁶⁸

Sf. Grigore de Nazians († 390 d.H.), care a fost numit și

⁶⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, în *Filocalia*, vol. 2, p. 137. Citat în V. Lossky, *Teologia mistică*, p. 63.

⁶⁷ Arhim. Sofronie, *Viața Lui este a mea*, p. 28.

⁶⁸ Lossky, *Teologia mistică*, p. 64.

„Alăută duhovnicească a Sfintei Treimi”, descrie în chip minunat contemplarea de către el a acestei antinomii supra-raționale:

De îndată ce cuget la Cel Unic, sunt copleșit de strălucirea Celor Trei; de îndată ce Îi disting între Ei, sunt purtat din nou la Cel Unic. Când mă gândesc la Oricare din Cei Trei, mă gândesc la El ca întreg, și ochii mi se umplu de lacrimi, iar cea mai mare parte a ceea ce cuget îmi scapă. Nu pot pricepe măreția Aceluia, astfel încât să atribui o încă și mai mare măreție Celorlalți. Când Îi contemp lu pe Cei Trei laolaltă, văd o singură torță, și nu pot despărți sau măsura Lumina neîmpărțită.⁶⁹

15. PREFIGURAREA TAINEI TREIMICE

Dacă Taina Unului Treimic nu poate fi dedusă prin puterile omenești, de ce Dumnezeu n-a dezvăluit-o lui Moise când i-a revelat taina lui „EU SUNT”? Arhimandritul Sofronie răspunde astfel:

„Dumnezeu a dezvăluit din El Însuși atâta cât Moise putea pricepe, căci Moise nu putea cuprinde întreaga Revelație: «Eu voi trece pe dinaintea ta toată slava Mea și voi rosti numele lui Iahve înaintea ta... și când va trece slava Mea, voi pune mâna Mea peste tine până voi trece; Iar când voi ridica mâna Mea, tu vei vedea spatele Meu, iar fața Mea nu o vei vedea!».⁷⁰

„Au trecut veacuri până când să fie înțeles adevăratul conținut al minunatului nume EU SUNT. Deoarece, cu toată puterea credinței lor, nici Moise nici proorocii care au fost urmașii lui n-au înțeles pe deplin binecuvântarea ce le fusese dată. Ei Îl cunoșteau pe Dumnezeu mai mult din evenimentele istorice. Dacă încercau să-L contemple în duh, priveau în întuneric. Atunci când noi, fiii Noului Testament, citim Vechiul Testament, observăm cum Dumnezeu încerca să le sugereze strămoșilor noștri că acest EU SUNT este O Ființă și în același timp Trei

⁶⁹ Sf. Grigore de Nazians, *Cuvântarea 40*, citat în Lossky, *Teologia mistică*, p. 46.

⁷⁰ *Ieșirea 33:19-23*.

Persoane. Câteodată, El vorbea despre Sine chiar ca *Noi*. „Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră»⁷¹. „Și a zis Domnul Dumnezeu: «Iată Adam s-a făcut ca unul dintre Noi»⁷². Iar un episod încă și mai remarcabil se petrece cu Avraam: trei Oameni au apărut înaintea lui, și totuși el Li s-a adresat ca și când ar fi fost doar Unul.⁷³

Aici, vorbind despre întrezăririle lui Dumnezeu Cel Unul în Treime din Vechiul Testament, nu putem omite enigmatică expresie din Capitolul 42 din Tao Teh Ching, unde Lao Tse scrie: „Cei Trei au produs toate lucrurile”. Comentând acest pasaj, Gi-ming Shien spune că Trei reprezintă „reconcilierea contrariilor” – ceea ce nu e departe de explicația dată înțelesului Treimii de Sfântul Grigore de Nazians: „Triada se cuprinde pe sine întru desăvârșire, căci este prima care depășește compunerea diadei.”⁷⁴ Mai departe, Gi-ming Shien spune că „Trei este principiul ordinii”, și așa se face că „produce toate lucrurile”.⁷⁵ De aici se vede că Lao Tse, deși n-a putut cunoaște înțelesul deplin al Treimii, totuși a înțeles că era un Principiu creator.

16. AȘTEPTAREA VECHILOR EVREI

„Faptul că revelația primită de Moise era incompletă”, continuă Arhimandritul Sofronie, „se vede din mărturia lui în fața poporului: «Prooroc din mijlocul tău... îți va ridica Domnul Dumnezeul tău: pe Acela să-L ascultați». De asemenea: «Și mi-a zis Domnul: Eu le voi ridica Prooroc din mijlocul fraților lor, cum ești tu, și voi pune cuvintele Mele în gura Lui și El le va grăi tot ce-i voi porunci Eu»⁷⁶. Potrivit Vechiului Testament, întregul

⁷¹ *Facerea* 1:26.

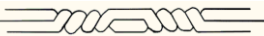
⁷² *Facerea* 3:22.

⁷³ Cf. *Facerea* 18:2 și urm.; Arhimandritul Sofronie, *Viața Lui este a mea*, pp. 19-24.

⁷⁴ Lossky, *Teologia mistică*, p. 46.

⁷⁵ Din comentariul lui Gi Ming Shien la cap. 42 din *Tao Teh Ching*, consemnat de Eugene (Părintele Serafim) Rose.

⁷⁶ *Deuteronom* 18: 15, 18.

Israel trăia în așteptarea venirii Prorocului despre Care «vorbiște Moise»⁷⁷, a «ACELUI Proroc»⁷⁸. Poporul evreu era în așteptarea venirii lui Mesia, Care, atunci când avea să vină, avea să le spună lor „toate lucrurile»⁷⁹. *Vino și te sălășluiește printre noi, ca să Te putem cunoaște!* era strigătul constant al vechilor evrei. De aici numele de Emanuel care se tâlcuiește prin: «Dumnezeu cu noi»⁸⁰.

Punctul central al universului și înțelesul ultim al întregii istorii a omenirii este venirea lui Iisus Hristos, Care nu a respins arhetipurile din Vechiul Testament, ci le-a preluat, *dezvăluind* pentru noi adevăratul lor înțeles și aducând tuturor lucrurilor dimensiuni noi – dimensiuni infinite, veșnice.

I s-a dat lui Moise să cunoască faptul că Ființa Primordială Absolută nu este vreo entitate generală, vreun proces cosmic impersonal. Lui i s-a arătat că Această Ființă are o natură *personală* și este un Dumnezeu *viu* și dătător de viață. Moise, totuși, nu a primit o vedere limpede: el nu L-a văzut pe Dumnezeu în Lumină așa cum L-au văzut Apostolii pe Muntele Tabor – «Moise s-a apropiat de întunericul unde era Dumnezeu»⁸¹. Când a ajuns la granița pământului făgăduit, Moise a murit.»⁸²

⁷⁷ Ioan 5:46; 1:45.

⁷⁸ Ioan 1:21.

⁷⁹ Ioan 4:25.

⁸⁰ Isaia 7:14; Matei 1:23.

⁸¹ Ieșirea 20:21

⁸² Arhimandritul Sofronie, *Viața Lui este a mea*, pp. 19-20.